

MARGINALIJE UZ ODNOS VUKA KARADŽIĆA S DALMACIJOM

DINKO FORETIĆ

Prve poznate kontakte Vuka Stefanovića Karadžića sa sjevernom Dalmacijom, i posebno sa Šibenikom i Zadrom, predstavlja njegova prepiska s rukovodiocima pravoslavne crkvene organizacije u Dalmaciji, arhimandritom Gerasimom Zelićem i episkopom Benediktom Kraljevićem.¹ Kraljević je živo nastojao da prikupi što više pretplatnika na Vukov *Rječnik* i ta njegova revnost potakla je Vuka da mu se u času kad je bio bez zaposlenja, tj. dvadesetih godina prošlog stoljeća, obrati s molbom da otvori srpsku vjersku školu u Šibeniku i da njega uzme za učitelja. To se, međutim, nije ostvarilo, jer sva vladčina nastojanja na realizaciji toga cilja ostala su do toga vremena bezuspješna.² Tek 1832. osnovano je pravoslavno sjemenište u Šibeniku, gdje je privremeno bilo i sjedište eparhije dalmatinske³

Tim prvim Vukovim vezama s Dalmacijom dodat će i Vukova sjećanja na Zadar koja se nalaze u njegovim historijskim spisima. Ta sjećanja pokazuju da je tadašnji Zadar i u Srbiji bio poznat kao centar trgovine i proizvodnje likera.

U svojoj biografiji Miloša Obrenovića (štampana u Budimu 1828), na mjestu gdje govori o Miloševu djetinjstvu, Vuk kaže da je Miloš ostavši bez oca i bez sredstava za život služio kod raznih ljudi. »No on nije — piše dalje Vuk — samo po svom zavičaju ljudma stoku čuvao, nego je (pošto je odrastao) i trgovačke volove nekoliko puta tjerao preko Bosne i Hercegovine na more (k Zadru).«⁴ Drugi put Vuk indirektno spominje Zadar u biografiji Ivana Jugovića (štampana u Beču 1860) kod kojega je jedno vrijeme radio kao pisar i učio nje-

¹ Lj. Stojanović: *Vukova prepiska*, Beograd 1908—1909, knj. I, II, III.

² *Cit. dj.*, II, str. 526—533.

³ O pravoslavnom sjemeništu i školi u Dalmaciji vidi: E. N. Milaš: *Pravoslavna Dalmacija*, Novi Sad 1901, str. 564 i dalje.

⁴ Vuk Stef. Karadžić: *Građa za srpsku istoriju našega vremena i životi najznatnijih poglavica ovoga vremena*, Beograd 1898, str. 132.

mački. »Ja bih mu — piše Vuk — svagda ujutro donio i na sto metnuo jedno staklo od rozolije u slami ili u šišu jadranske šljivovice koju bi on prevodeći knjigu počesto pripijao, dok je do podne svu ne bi popio.«⁵ Nije se teško sjetiti da se ovdje radi o zadarskom maras-kinu ili rozoliju, koji se i tada kao i danas pakovao u staklenkama omotanim slamom. U kasnijoj Vukovoj prepisci nalazi se podatak da mu je Vuk Vrčević poslao sanduk zadarskog likera.⁶

Pojava Vukove *Danice* (1826) izazvala je u Zadru i Šibeniku življi interes za Vuka i njegovu djelatnost. Tada je sremsko-karlovački mitropolit Stefan Stratimirović pokušao da kod državnih vlasti ishodi zabranu ovoga kalendara, jer su u njemu imena svetaca i prazničnih dana bila unesena onako kako ih je narod izgovarao, a ne onako kako su bila napisana i kako su se izgovarala u crkvenom jeziku i knjigama. Stratimirović nije u tome uspio, ali su državne vlasti ipak tražile mišljenje podređenih organa. Tako je i namjesnik za Dalmaciju Franjo Ksaver Tomašić dobio pismo da ispita kako je među pravoslavnim svećenstvom i stanovništvom u Dalmaciji odjeknula pojava *Danice* s tako pisanim imenima svetaca i da li takvo pisanje predstavlja uvredu i svetogrđe za pravoslavnu vjeroispovijed. Odgovarajući na Tomašićevo pismo, jeromonah Spiridion Aleksijević, tadašnji upravitelj eparhije, odgovorio je da je pisanje tih imena narodnim jezikom i fonetskim pravopisom u najmanju ruku nepri-lično i da se time profanira svetinja grčkoga obreda. Na kraju pisma Aleksijević dodaje da ono malo primjeraka almanaha *Danica* koji su uneseni u Dalmaciju »nisu imali nikakva škodljiva utjecaja i da je više čitan iz radoznalosti nego što bi mu se pridavala neka važnost.«⁷

No bez obzira na ovo Vuk je i dalje ostao u prepisci s rukovodiocima eparhije i redovno im slao obavijesti o djelima koja je štampao, moleći ih da preporuče područnom svećenstvu da se na knjigu pretplati. To je učinio i 1834. prilikom štampanja *Poslovica srpskih*. U arhivu Eparhije sačuvana je samo preporuka koju je svećenstvu uputio tadašnji episkop Josip Rajačić. Preporuka pisana u konceptu crkvenom ćirilicom glasi:⁸

⁵ Vuk Stef. Karadžić: *cit. dj.*, str. 270.

⁶ Lj. Stojanović: *Vukova prepiska* III, str. 224.

⁷ K. Milutinović: »Vuk Karadžić i dalmatinsko vlašičanstvo«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* br. 11—12 (1966).

⁸ Historijski arhiv Zadar (u daljem tekstu HAZd): Spisi pravoslavne eparhije: sv. 28, br. 18, 1834. Koncept je bez potpisa i bez parafa. U to doba bio je episkop Josip Rajačić, pa se može pretpostaviti da je on potpisao čistopis okružnice.

V Šibenice 5 januara 1834.

Vsvemu eparhialnom svještenstvu

Osobena kniga pod imenom »Poslovica Serbskij« izdae se idušćeg mca (mjeseca) fevr(ara) na svijet ot spisatelja serbskog gđina (gospodina) Vuka Stef. Karadžića. Ona će se sastojati iz 15 štampani folja, sođržavaće ne samo gole poslovice, no i kod mnogi tolkovanje, a kod gđjekoji i propovjedke ot koih su iste poslovice postale. Cijena njena est 40. Kar. (karantana) u srebru.

Da e kniga ova polezna javstvue otuda, što se u narodnima poslovicama kromje osobene mudrosti, nalazi i nauka za ljudski život; one pokazuju narodnij razum i karakter, a mnoge od nji kasaju se i narodni običaja.

Preporučujemo ubo usrdnjeje B. S. (blagočestvujućem svještenstvu) da vi jeliko vjaščše čislo predčislenikov v parohii vašej sovokupite, i nam imena tijeħ [kupno s novcima, ako prilika bude] s prvom poštom pošljete.

I

Te iste godine (1834) Vuk je doputovao u Kotor i odatle prosljedio za Cetinje u posjet velikom pjesniku *Gorskog vijenca*, što je i bio cilj njegova putovanja. Kotorski poglavar (pretor) poslao je tada povjerljivom poštom Namjesništvu na uvid putnu ispravu »Vuka Stefana Karadžića rođenog Srbijanca.« Putnica mu je vraćena pošto je ustanovljeno da je ispravna.⁹

Ovo je jedino što se među dokumentima Historijskog arhiva u Zadru do sada našlo o tom njegovu putovanju i boravku u Dubrovniku, Kotoru i Cetinju, iako je to putovanje trajalo gotovo godinu dana (august 1834, konac juna 1835).

O drugom Vukovu putovanju kroz Dalmaciju 1838, kojom prilikom je posjetio i Zadar, postojao je čitav dosje među spisima Direkcije policije u Zadru ali je tih dokumenata nestalo. Kad se to desilo, nije poznato. Dr Jevto Milović, koji je prvi poslije rata (1947/48) vršio sistematska istraživanja u Historijskom arhivu u Zadru s osobitim obzirom na historiju Crne Gore, nije naišao na te dokumente, pa se može pretpostaviti da su oni do tog vremena već bili nestali iz Arhiva. U novinama koje su u to doba izlazile u Zadru (*Gazzetta di Zara*) nema nikakve vijesti o Vukovu boravku u Zadru i ostaloj Dalmaciji. To njegovo putovanje trajalo je od konca mjeseca juna do 19. augusta 1838, i tom je prilikom proputovao srednju i sjevernu Dalmaciju, zadržavajući se najviše u Zadru i Splitu.¹⁰ Začuđuje da ni među prezidijalnim ni tajnim spisima Namjesništva nema nijednog dokumenta koji bi se odnosio na ovo putovanje. Vuk spominje da ga je namjesnik Većeslav Lilienberg lijepo primio i dao mu preporuku

⁹ HAZd: Protokol Presidijalnih spisa Namjesništva za 1834, br. 2362.

¹⁰ Ljubomir Stojanović: *Život i rad Vuka Stef. Karadžića*, Beograd—Zemun, 1924, str. 757.

za sve pretore u Dalmaciji na čijem je području namjeravao boraviti.¹¹ Nije li možda i to razlog što pretori nisu zabilježili njegov boravak na području svoje preture?

Do proljeća 1840. Vuk je pripremio novo izdanje narodnih pjesama i u potrazi za prečisliteljima ili prenumerantima obratio se ponovno upravi dalmatinske eparhije, kojom je tada do izbora novog episkopa upravljao Vukov prijatelj arhimandrit Simeon Trkulja. I ovoga puta, nažalost, sačuvao se samo dopis kojim se svećenstvu i preko njega bogatijim župljanima preporučuje Vukova knjiga. I ovaj je dopis pisan ćirilicom, a sadržaj mu glasi:¹²

V Šibenice 24. julija 1840.

Svim nadzirateljem

Iz priloga vidite kakovo djelo gđin dokt. (gospodin doktor) Vuk Karaž(i)ić, iz ljubavi k rodu svome, izdati namjerava s pomošćiju prečislitelja. Izlišno bi bilo hvaliti ovakovo djelo, koje čest narodu našem pred učenim svijetom čini i svi skoro prosvješteni narodi pjesme narodne naše na svoje jezike prevode i čitaju. Tko mu e god narodnost naša mila, taj se ne može otreći da ove knjige ne kupi, osobito kad se za ovako malu cijenu dobiti sad mogu. Preporučuje se dakle svojski vam i svim tamo svještenikom, da se i sami prečislite na ovu knjigu i mogućnije parohiane vaše na to sklonite. Do 15. augusta čekatiće se ovdje naznačenije prečislitelja, a novce do posljednjega augusta poslati sjemo ne propustite. Bez isplatjenija napried 2 f. (forinta) za prvu knjigu imena ničija među prenumerantima ne mogu se prečisliti.

II

O Vukovu putovanju po Dalmaciji i Crnoj Gori 1841. kod Ljubomira Stojanovića nema mnogo podataka.¹³ Njemu nije poznato da su na nekim dijelovima toga putovanja zajedno s Vukom putovali i Ljudevit Gaj i Antun Mažuranić. Dokumente koji se o ovom putovanju nalaze u Historijskom arhivu u Zadru objavio je sve osim jednoga J. Milović,¹⁴ i time kao i svojim komentarom ovim dokumentima veoma pridonio boljem poznavanju ciljeva i toka ovog putovanja. Zbog tako značajnih ličnosti koje su u njemu učestvovala — među njima i dva Rusa, Dimitrije Knežević i Nikolaj Nadeždin — ovo je putovanje bilo u centru pažnje političkih vlasti u Dalmaciji.

¹¹ Lj. Stojanović: *cit. dj.*, str. 436—438.

¹² HAZd: Spisi pravoslavne Eparhije: sv. 36, br. 474, 1840. Koncept je bez potpisa i bez parafa, a na temelju rukopisa može se zaključiti da ga je napisao sam Trkulja.

¹³ Lj. Stojanović: *cit. dj.*, str. 502—504.

¹⁴ J. Milović: »Jedna posjeta Njegošu 1841. godine«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* br. 2, Zagreb (1955), str. 297—317.

Dokument koji Milović nije objavio predstavlja u stvari izvještaj o boravku Gaja i Mažuranića u Zadru, što ga je Namjesništvo uputilo u Beč ministru policije Josipu Sedlenitzkom. Tekst izvještaja glasi:¹⁵

1265/p

Mit dem hier anruhenden Berichte meldete die kk. Polizeidirektion die Ankunft in Zara des bekannten Zeitungsredakteurs Ludwig Gay, und des Professors Anton Mazuranich aus Agram, zur Reise durch diese Provinz und nach dem Montenero, wobei Gay an mehrere seiner hiesigen bekannten ein illyrisches, angeblich von Paul Stoos verfasstes, und in Agram gedrucktes Gedicht vertheilt haben soll.

Obwohl das besagte Gedicht nur auf eine linguistische Vereinigung aller südslavischen Sprachverwandten Beziehung habe, besorgt die Polizeidirektion doch, dass selbes unnöthige Aufregungen verursachen, und die in den benachbarten türkischen Provinzen bereits bestehende verstärken könnte.

Gay dürfte E. E. sicherlich ohnehin schon näher bekannt seyn; hier hat er sich dem gehorsamst gefertigten Gouverneurs Stellvertreter vorgestellt, ein Empfehlungsschreiben des in Croation kommandierenden Herrn Generale Gfen Nugent übergeben, und bei dieser Gelegenheit auch ein Exemplar des oberwähnten Gedichtes, und die im weiteren Anschlusse mitfolgende illyrische Übersetzung der Relation der Reise des Königs von Sachsen durch Dalmazien, dann die gleichfalls beiliegende Ankündigung eines seinigen illyrischen Wörterbuches überreicht.

Der gehorsamst Gefertigte findet hierüber blos soviel nicht ganz ordnungsmässig, dass Gay diese Stücke hierlandes hergab, ohne selbe früher den hiesigen Behörden vorgelegt zu haben, obwohl sich auch dies eigentlich nur auf obiges Gedicht, und auf den geringen Kreis der äusserst Wenigen, mit denen er in nähere Berührung kam, zu beschränken scheint.

Ob nun diesen ebenfalls von ihm verabfolgten Exemplaren nachgespürt selbe im Vorfindungsfalle eingezogen und nach dem hohen Dekrete vom 29ten Juli 1821. wie im Ausland Gedruckte behandelt werden sollen, hierüber muss sich der gehorsamst Gefertigte die hohe Censurs — Entscheidung erbitten, da der diesfalls einvernommene hiesige Bücherrevisor laut seines beiliegenden Berichtes selbe in den herabgelangten Censurs — Verzeichnissen nicht aufgenommen fand.

Im Jahre 1840. wendete sich dieses ergebenste Landespräsidium mittelst Zuschrift vom 3. Mai Z. 1841 an die königl. ungar. Staathalterei, um die Censursverzeichnisse der ungarischen Länder zu erhalten, in Folge dessen auch wirklich die Verzeichnisse jedoch nur für Ungarn und in ungleichen Epochen einlangen; jene aber für die kroatischen Provinzen kamen nie, was hierlandes, für das benachbarte Dalmazien, doch sehr erwünscht und nothwendig wäre; daher sich das ergebenste Landespräsidium auf diesfalls die ehrfurchtsvolle Bitte erlaubt, die Zusendung hieher diese Censursverzeichnisse für die kroatischen Provinzen gütigst veranlassen zu wollen.

Es wurden übrigens die Kreisvorsteher auf die benannten beiden Reisenden aufmerksam gemacht, und falls sich etwas Beachtungswerthes ergeben sollte, wird das gehorsamste Landespräsidium es sich zur Pflicht machen EE sogleich davon in Kenntnis zu setzen.

¹⁵ HAZd: Presidijalni spisi Namjesništva: Kat. XII/5/5, br. 1265 u br. 1372, god. 1841.

Fast gleichzeitig kommen auch von Wien, in Begleitung des dort domizilierenden bekannten serbischen Linguisten Vuk Stephanovich Karachich, der kai. russ. Geheime Rath Knexevich, und der kai. russ. Hofrath Nicolaus Nadeschdin hier an, Ersterer in Odessa, Letzterer in Moscau ansässig um über Cattaro, Montenero, Serbien und Croatien nach Wien zurückzukehren. Auch diese scheinen blos linguistische Zwecke zu verfolgen, und alles was sonst über sie zu bemerken wäre, wird das ergebnste Landespräsidium nicht unterlassen pflichtschuldigt zu berichten.

Zadar, 2. juna 1841.

U vezi s ovim putovanjem Stojanović navodi da su Vuk, Knežević i Nadeždin krenuli 11. maja (po starom kalendaru) iz Trsta i da su se prije 27. maja vratili iz Crne Gore u Dubrovnik, odakle su 31. maja stigli parobrodom u Split. »Iz Splita suvim preko Dalmacije u Zagreb, gde su stigli 11. juna«. ¹⁰ Drugih detalja o ovom putovanju Stojanović ne navodi. Međutim, na temelju po Miloviću objavljenih dokumenata i prethodnog dokumenta mogu se ipak tačnije rekonstruirati tok putovanja i označiti neka mjesta u kojima su se zadržavali, i to ovako:

Sedamnaestoga maja (po novom kalendaru) 1841. oko podne stigli su iz Hrvatske kolima u Obrovac Ljudevit Gaj, Vuk Karadžić, Dimitrije Knežević, Antun Mažuranić i Nikolaj Nadeždin i istog dana svi su nastavili put prema Zadru. U vremenu od 18. do 22. maja Gaj i Mažuranić boravili su u Zadru, odakle su 22. maja stigli u Šibenik. Vuk i Rusi stigli su u Šibenik nekoliko dana prije njih kopnenim putem od pravca Zadra. Nije zasigurno poznato gdje su Vuk i Rusi proveli vrijeme od odlaska iz Obrovca do dolaska u Šibenik. U Zadar po svoj prilici nisu dolazili, jer se iz namjesničkog izvještaja Sedlenitzkom, koji nosi datum 2. juna 1841, može zaključiti da ih u Zadru tek očekuju, dok su oni u to doba već bili daleko od Zadra.

Dvadesettrećeg maja Gaj i Mažuranić otputovali su vjerojatno parobrodom iz Šibenika prema Splitu i Korčuli. Vuk i Rusi prenoćili su u Šibeniku, ne zna se kojeg dana, a zatim sutradan ujutro krenuli prema Trogiru i vjerojatno Splitu, po svoj prilici kopnenim putem. Naime, iz dokumenata se ne može tačno zaključiti, kad su Vuk i Rusi stigli u Šibenik, kad su iz njega otišli i gdje su boravili do 24. maja. Toga dana bili su zajedno sa Gajem i Mažuranićem u Korčuli gdje su stigli parobrodom. Istim parobrodom nastavili su zajedno put sve do Kotora, gdje su stigli 26. maja. Gaj i Mažuranić nastavili su put za Cetinje ili 26. ili 28. maja, a Vuk i Rusi nekoliko dana kasnije.

¹⁰ Lj. Stojanović, *cit. dj.*, str. 502—504.

Na povratku sa Cetinja Gaj i Mažuranić stigli su kopnom u Dubrovnik 1. juna, a Vuk i Rusi tek 4. ili 5. juna¹⁷ odakle su 12. juna krenuli parobrodom za Split i tamo stigli 13. juna, da bi 15. juna već bili na putu za Sinj i Vrliku. U Drnišu su bili 16. juna, a istog dana navečer u Kninu odakle su 17. juna ujutro krenuli za Liku.

Gaj i Mažuranić zbog bolesti ovoga posljednjega ostali su u Dubrovniku. Tek 30. juna stigao je Gaj parobrodom u Šibenik i odatle odmah (I-VII) krenuo za Rijeku, dok je Mažuranić ostao još u Dubrovniku.

Namjesništvo i Direkcija policije u Zadru zatražili su od područnih organa da prate kretanje i djelatnost ove petorice putnika i izvijeste o svojim zapažanjima. Iz njihovih izvještaja očit je kulturno-naučni karakter ovoga putovanja. Oni žele da upoznaju narječja u Dalmaciji, da skupljaju narodno blago, da pronalaze i kupuju stare knjige i dokumente, bilo štampane bilo u rukopisu. Za Gaja se navodi da se bavio kulturnom propagandom dijeleći pojedincima pjesme i knjige koje propagiraju Ilirski pokret. Za Vuka i Ruse kaže se da su se na svom putovanju bavili naučnim istraživanjima i da im je želja bila da sakupe što »više karata i starih rukopisa na slavenskom jeziku.«

Iz izvještaja koji je Namjesništvo uputilo Sedlenitzkom izbija posebna zabrinutost vlasti u Zadru i njena podozrivost prema aktivnosti Ljudevita Gaja zbog pjesme *Poziv u kolo ilirsko*, koju je dijelio svojim poznanicima, a koju je napisao Pavao Štoos. »Iako spomenuta pjesma — kaže izvještaj — ima veze samo sa jezičnim ujedinjenjem južnoslavenskih jezičnih srodnika, uprava policije je ipak zabrinuta da ista ne prouzroči nepotrebna uzbuđenja koja bi mogla pojačati ona koja već postoje u susjednim turskim pokrajinama.«¹⁸

Namjesništvo je toliko zabrinuto zbog tog dijeljenja knjiga, da mu nije dovoljan izvještaj podređenog revizora knjiga da se navedene knjige — *Poziv u kolo ilirsko* od Pavla Štoosa i *Putovanje kralja saskonskoga iz Tarsta u Dalmaciju i Crnogoru*, prijevod Ljudevita Gaja — ne nalaze među spiskovima cenzuriranih djela koje spiskove on posjeduje, već traži uputu od nadležnih da li treba navedena djela smatrati kao štampana u inozemstvu i poklonjene primjerke pokupiti. S time u vezi Namjesništvo ukazuje da mu na njegovo traženje Namjesništvo za Mađarsku nije poslalo sve spiskove djela cenzuriranih

¹⁷ Ne slažu se u datumu pretor u Cavtatu, koji piše da su Vuk i Rusi stigli u Cavtat (Ragusa vecchia) 5 juna i odmah prosljedili za Dubrovnik i okružni poglavar u Dubrovniku koji u svom izvještaju navodi da su u Dubrovnik stigli 4. juna 1841. (Milović: *cit. dj.*, str. 303 i 310).

¹⁸ Vid' bilj. 15.

u tom dijelu Monarhije, već samo one koji vrijede za Mađarsku, dok one koji vrijede za hrvatske pokrajine i koji bi i »za susjednu Dalmaciju bili vrlo poželjni i potrebni« još nije bilo, te urgira slanje tih spiskova.

III

Najzanimljivije što sam u traganju za novim dokumentima o Vuku i njegovoj djelatnosti našao u fondovima Historijskog arhiva u Zadru jest njegovo objavljivanje druge knjige novog izdanja *Srpskih narodnih pjesama*, štampano u Beču 1. juna 1844. »Objavljivanje« ima dva lista veličine 22.5 x 28.5 cm. Na prvoj i drugoj stranici nalazi se »objavljivanje«, a na trećoj i četvrtoj, koje su poslije štampanja ostale prazne, Vukovo pismo upućeno tadašnjem episkopu (vidi priložene klišeje). »Objavljivanje« je stiglo u Zadar 13. jula, kako stoji zapisano na drugoj strani teksta i zavedeno je pod brojem 602 među spise Pravoslavne eparhije u Zadru. Na posljednjoj strani ispod samog Vukova potpisa nalazi se bilješka koju je napisao AČ (Atanasije Čurlić). Na posebnom listu nalazi se koncept preporuke koju je tadnji episkop Jerotej Mutibarić uputio podređenom svećenstvu u povodu ovog Vukova »objavljivanja«, koji je napisan ćirilicom rukom već navedenog Atanasija Čurlića.

Svi navedeni dokumenti u cijelosti glase:¹⁹

U štampariji Jermenskoga manastira u Beču štampa se DRUGA KNJIGA od novoga izdanja SRPSKIH NARODNIH PJESAMA i biće gotova na svršetku ovoga ljeta.

Sramota bi bilo sad dokazivati važnost i vrijednost naših narodnijeh pjesama, kad je svemu učenome svijetu poznato, da su one ne samo po Evropi na najznatnije jezike prevedene, nego i po Americi, kao u svome rodu jedini porod uma ljudskoga hvaljene i slavljene, i tako ime naroda našega više nego svi ostali događaji objavile i proslavile.

U ovoj knjizi biće pjesme *junučke* od najstarijih vremena do propasti carstva i gospodstva Srpskoga; na broj biće ih oko 90, od kojih gotovo polovina nigda prije nijesu štampane. Među ovima na novo skupljenijem, koje do sad nijesu štampane, ima ih devet, ponajviše pobožnijeh i osobito mitologičkih, kojima se ne zna starina (u jednoj se od njih spominju *divovi* = die Riesen); jedna ima o *caru Dukljanu* (Diocletian), dvije o *caru Konstantinu*; tri o *Silnome caru Stefanu* (*Dušanu*), pet o *knezu Lazaru*, deset o *Marku Kraljeviću*, i tako dalje o različnijem starješinama naroda našega do Turske vlade u našem zemljama.

¹⁹ HAZd: Spisi pravoslavne Eparhije: sv. 42, br. 602, 1844. Koncept je bez potpisa i parafa. Sudeći po rukopisu može se zaključiti da ga je napisao Atanasije Čurlić, koji je napisao i onu bilješku ispod Vukova pisma. Atanasije Čurlić bio je profesor u »klerikalnom zavodu zadarskom« i »bivši privremeni upravitelj Eparhije dalmatinske«, a »proizveden je za arhimandrita monastira Krupe 25. decembra 1843.« U to zvanje proizveo ga je novi episkop Jerotej Mutibarić, koji je preuzeo upravu nad Episkopijom dalmatinskom 19. XII 1843. (Vidi: *Srbsko-dalmatinski magazin* za god. 1845, str. 136).

У штампарији Јермоњскога манастира у Бечу штампана се ДРУГА КЊИГА од *новог издања СРПСКИХ НАРОДНИХ ПЈЕСАМА* и биће готова на савршетку овога љета. Срамота би било сад докључавати важност и вредност наших народних пјесама. Кад је свему ученоме свијету познато, да су оне не само по Европи на најзнатије језике превеојене, него и по Америци, као у своме роду једини пород ума људскога хваљене и слањене, и тако име народа нашега више него сви остали догађаји објавиле и прославиле.

У овој књизи биће пјесме *дубачке* од најстаријих времена до пропасти царства и господства Српскога; на број биће их око 80, од којих готово половина ишде прије нијесу штампане. Међу овима на пово скупијенијех, које до сад нијесу штампане, има их девет, познатије побожнијех и особито митолошкијех, којима се не зна старина (у једној се од њих спомињу *дубави* = *de Riefen*); једна има о цару *Диоклијану* (*Diocletian*), двије о цару *Константину*; три о *Силвије* цару *Сисебану* (*Dusanu*), пет о *кнезу Анзру*, десет о *Марку Краљевићу*, и тако даље о различитим старјешинама народа нашега до Турске владе у најнијем асџама.

И ова ће друга књига бити онолика, као и *прва* (око 40 штампанијех сабака), и на овакој истој хартији и оне величине; и цијена јој је 2 форинте у сребру, или, као што се у Србији сад понови броје, један талијер или 6 цванцика. Пријеме пренумерације трају до савршетка мјесеца Августа. До тога времена ко што скупи пренумеранта нека ишде имена *платова с новцима* *заједно по црвуданој артилици* послати у Беч под натписом: *Herrn Theodor Tirka et Comp. in Wien*. Ко пошаље новце за десет књига, добиће једнаесту на дар. Од оне Господе пренумеранта, који су се пренумерирали на *прву* књигу, не треба сад на ново слати имена него само *новце*.

Може ко рећи, да је цијена ове књиге за наше читатеље превелика, али кад се узме величина књиге и љепота хартије, онда се може казати, да у нас до сад није било јефтиније књиге; и ја сам овако малу цијену одредио само за то, да би се ова књига лакше по народу разишла (а кад се са свијем наштампане и дође књићарима у руке, јачаће се ће бити јефтинија, него још један пут толико, а може бити и скупља).

Кад се помисли, како народ наш ове пјесме своје радо чита и слуша, могло би се мадати, да ће се сваки Србин, који је до сад и кавву књигу купио, с радошћу постарати, да и ову набави, особито знајући, да ово није књига од данас до сјутра, а преко сјутри да може остарјети, него да ће у важности и цијени спојити, као истинито огледало чистог нашега народнога језика, народних мисли и обичаја, народнога духа и живота, и народне историје (одбивши посмјеру од ње), још расти, и да ће трајати док је народа и језика нашега. Надам се, да ће и Господи наши, вако у царству Аустројскоме, тако и у Србији и у Црној гори, не само по једну, него (сваки по могућству своје) и по више од ових књига узети, а коме је у власти, и другима је препоручити, и тако (као представници народа свога) не само мене у овоме народном послу помоћи, него и свијету показати, да је и данашњи нараштај народа нашега достојан ових пјесама.

Во Звук 13. Јуни 1844.

и чести и славе, коју му оно динесе. А надах се оваквомј помоћи и од осталијех Слав-
љана *), који такођер, као браћа и рођаци наши, имају дијел у чести и слави овијех
ијесана.

Смислом од Господе скупити се ја у ово објављенија небу мисли особито писани (а у-
право и не знам, шта би се му чини и шта осим овога него сам кавам), него мислим смисли-
ти, кад му помаћем објављенија, нека зна, да му се толико, да не поштени трудн, да би
ши скупио препу, прамта што је више изгубе, и да ми многоа имена и моце потпаје да
напачаснога преглема. А молим и другози савезни родољубиви Србину и Слављанима, које
ја објављенија и не знам се миго му овако едје добе у руке, да би се отко писани пријати
и што могла свајски потрудио.

*) Може бити да је за наш језик правије и приличније Славјанин, него и Славенин и Славинин (?).

У Бочу 1. Јунија 1844.

ВУК СТЕФ. КАРАѢИЋЪ.

602.

Вук

Ваше Вишкопресовне писма,
Милоша Ви Тоскогиче!

Ево вам објављенија о II књизи памјетак на-
родњих писма. Увјерен сам, да ћете на рад
својих препорука по вашој епархији, у којој
још увијек дух објих писма више живи
по Мађарској. Ако уредни архиву, поштом вам
више објих објављенија. Колика ће бити ро-
кова у изразу Октобару; препорука
од Ваше просјавне епархије макар долази
до књиге Октобару или до половине Окто-
бра, само да их што брже дође! Нове
писма на пошти или по директној или
преко Шријемачког ујемства Владисавље-
ва, преко кога ће и ја Ваша књига.

Мени је антијан архивурија Шријемачко-
ска 50 фор. у нове препоруке на I књизи о-
бјих писма, а ја сам већу послао 40 књига.
Но како је он у моме духу, тако је и у мени
новага од нека више архиву, и у још
је само од књига. Ја се се препоруке

помина Вамему високосредственомъ, за да
 имаше право на раздрани, ама је било од ми-
 јех коина: јесу ли 25 рудина одуговремена,
 и ама је било од осемијех? За 25 коина
 су којије, а гдије је десетак: тако појма ово
 остаци је 13 (по 2 ф. = 26 ф.).

Са овим поводом одуговремене касној
 милостивој цароуказујући и изјављујући
 Вам артизерскиј десетку, с извештајем
 високосредственом остацима

Ваша високосредствена-остаци

у Беру 7. Јунија 1844.

напомена окупа

Вук Срећ. Караџић

Ч. 5. Коин. одуговремено О. средствено
 2. 2. 1844. го. 8. 1844. го. 1844. го.
 2. 2. 1844. го. 1844. го. 1844. го.
 1844. го. 1844. го. 1844. го.

I ova će *druga* knjiga biti onolika, kao i *prva* (oko 40 štampanijeh tabaka), i na onakoj istoj hartiji i one veličine; i cijena joj je 2 forinte u srebru, ili, kao što se u Srbiji sad novci broje, jedan talijer ili 6 cvancika. Vrijeme prenumeracije traje do svršetka mjeseca Avgusta. Do toga vremena ko što skupi prenumeranata neka izvoli imena njihova s *novcima zajedno po pouzdanoj prilici* poslati u Beč pod natpisom: *Herrn Theodor Tirka et Comp. in Wien*. Ko pošalje novce za deset knjiga, dobiće jedanaestu na dar. Od one Gospode prenumeranta, koji su se prenumerirali na *prvu* knjigu, ne treba sad na novo slati imena, nego samo *novce*.

Može ko reći, da je cijena ove knjige za naše čitatelje prevelika, ali kad se uzme veličina knjige i ljepota hartije onda se može kazati, da u nas do sad nije bilo jeftinije knjige; i ja sam ovako malu cijenu odredio samo za to, da bi se ova knjiga lakše po narodu razišla (a kad se sa svijem našta i dođe knjižarama u ruke, jamačno ne će biti jeftinija, nego još jedan put toliko, a može biti i skuplja).

Kad se pomisli, kako narod naš ove pjesme svoje rado čita i sluša, moglo bi se nadati, da će se svaki Srbin, koji je do sad i kakvu knjigu kupio, s radošću postarati, da i ovu nabavi, osobito znajući, da ovo nije knjiga od danas do sutra, a preko sutra da može ostarjeti, nego da će u važnosti i cijeni svojoj, kao istinito ogledalo čistoga našega narodnoga jezika, narodnijeh misli i običaja, narodnoga duha i života, i narodne istorije (odbivši poeziju od nje), još rasti, i da će trajati dok je naroda i jezika našega. Nadam se, da će i Gospoda naša, kako u carstvu Austrijskome, tako i u Srbiji i u Crnoj gori, ne samo po jednu, nego (svaki po mogućstvu svome) i po više od ovijeh knjiga uzeti, a kome je u vlasti, i drugima je preporučiti, i tako (kao predstavnici naroda svoga) ne samo mene u ovome narodnome poslu pomoći, nego i svijetu pokazati, da je i današnji naraštaj naroda našega dostojan ovijeh pjesama i časti i slave, koju mu one donose. A nadam se ovakvoj pomoći i od ostalih Slavljana,* koji također, kao braća i rođaci naši, imaju dijel u časti i slavi ovijeh pjesama.

Svakome od Gospode skupitelja ja uz ovo objavljenije ne ću moći osobito pisati (a upravo i ne znam, što bih mu više i pisao osim ovoga što sam kazao) nego molim svakoga, kad mu pošaljem objavljenije, neka zna, da mu se molim, da ne požali truda, da bi mi skupio prenumeranta što je više moguće, i da mi njihova imena i novce pošalje do naznačenoga vremena. A molim i drugoga svakoga rodoljubivog Srbina i Slavljanina, kome ja objavljenija i ne pošaljem nego mu onako gdje dođe u ruke, da bi se ovoga posla primio i oko njega svojski potrudio.

U Beču 1. Junija 1844.

Vuk Stef. Karadžić

V Zadru 13. junija 1844.

602 Regis(trature)

Vaše visokopreosveštenstvo,
milostivi gospodine!

Eto Vam objavljenija o II. knjizi našijeh narodnijeh pjesama. Uvjeren sam, da ćete ga rada svojski preporučiti po Vašoj eparhiji, u kojoj još živi duh ovijeh pjesama više nego amo po Mađarskoj. Ako udesimo priliku, poslaću Vam više ovijeh objavljenija. Knjiga će biti gotova u mjesecu oktomvriju; prenumeranti iz Vaše prostrane eparhije makar došli i do konca septemvrija ili i do polovine oktomvrija, samo da ih hoće biti podosta! Novce možete mi poslati ili po deližancu ili preko Trjestanskoga učitelja Vladislavljevića, preko koga ću i ja Vama knjige.

* Može biti da je za naš jezik pravije i priličnije *Slavljanin* nego i *Slavenim* i *Slavjanin* (?).

D. FORETIĆ

Meni je pokojni arhimandrit Trkulja poslao 50 for. (forinti) u ime prenumeracije na I. knjigu ovijeh pjesama, a ja sam njemu poslao 40 knjiga. No kako je on u tome umro, tako ja niti sam novaca od njega više primio, niti znam, što je bilo od knjiga. Za to se prepokorno molim Vašem visokopreosveštenstvu, da biste blagovolili razabrati, što je bilo od tih knjiga: jesu li 25 razdate prenumerantima, i što je bilo od ostalih? Za 25 poslata su novci, a dvije su desetak: tako mojijeh tamo ostaje 13 (po 2 f. = 26 f.).

Sa ovom molbom preporučujući se Vašoj milostivoj blagonaklonosti i cjelujući Vam arhijerejsku desnicu, s najvećim visokopočitanijem ostajem Vašeg visokopreosveštenstva pokorni sluga.

U Beču 7/19 julija 1844. Vuk Stef. Karadžić.

Dne 5 noem. (novembra) predah O. (ocu) Jeroteju Kovačeviću 16 fl. (florina, forinta) za 8 prenumeranta da ji pošlje gd. (gospodinu) Vuku Stefanoviću u Beč.

A (tanasije) Č (urlič)

U Zadru 14 julija 1844.

Vsjem nadzirateljem svješćenstva

Gdin (gospodin) Vuk Stefanović Karaž(lji)ć, sovokupitelj serbski narodni pjesama, javlja nam u pismu svom ot 7 julija t. l. (tekućeg ljeta) da u pečatnji Jermenskoga manastira u Beču pečata se druga knjiga novog izdanija rečeni pjesama, i da će biti gotova pri sveršetku ovog ljeta. Javljaajući nam ovo, umoljava nas da bi mi istu knjigu po Eparhii našoj preporučili. Budući dakle serbske narodne pjesme vesma važne tako da i ot sami strani naroda mnogo cijenjene esu: zato mi ne propuštamo teplo preporučiti Česnosti [Blagogovjejtstvu, Prepodobiju Vašem] Vašej i vsem Vam područnomu parohialnom svješćenstvu, da se na pomenute pjesme prenumerirate, i da ot prenumeranta pripadajuće novce, uzimajući dva fiorina za ednu knjigu, napred pošljete nam.

Iz navedenih dokumenata izlazi da je Vuk bio u stalnom kontaktu s rukovodstvom zadarske eparhije i da mu se redovno obraćao radi skupljanja »prenumeranata« kad je pristupao štampanju svojih djela. Arhimandrit Trkulja, njegov prijatelj, uspio mu je za prvu knjigu pjesama sakupiti 25 pretplatnika, što nije bio mali broj. Ipak, zbog Trkuljine smrti i zbog toga što mu je Vuk poslao više knjiga nego je bilo pretplatnika, Vuku je ostalo neisplaćeno 26 forinti. Sudeći po tome, kao i po opasci u »objavljeniju« da od prenumeranata »koji su se prenumerirali na prvu knjigu, ne treba sad na novo slati imena nego samo novce« može se zaključiti da je Vuk imao dobru evidenciju svojih poslova u vezi s pretplatom i prodajom knjiga, ali da ipak sve dugove nije bilo lako naplatiti.

U traženju pretplatnika za ovu drugu knjigu narodnih pjesama Vuk nije bio tako sretne ruke kao kod prve knjige jer iz bilješke Atanasija Čurlića proizlazi da se na knjigu pretplatilo samo njih osam i da je taj novac bio predan Jeroteju Kovačeviću, parohu i nadziratelju zadarskom, da ga pošalje Vuku u Beč.²⁰

²⁰ Jerotej Kovačević bio je administrator parohije zadarske, a zatim od 19. VIII 1845. iguman manastira Dragovića. Kasnije je postao arhimandrit i aktivno se bavio politikom, te je poslije 1860. bio zastupnik u Dalmatinskom saboru.

Iz »objavljenija« kao i pisma izbija Vukova ljubav prema poslu koji je odabrao, njegovo uporno nastojanje i gorljiva marljivost da nađe što više onih koji će knjigu kupiti i s radošću se postarati »ne samo mene u ovome narodnome poslu pomoći, nego i svijetu pokazati, da je i današnji naraštaj naroda našega dostojan ovijeh pjesama i časti i slave, koju mu one donose«.

Nažalost, kulturna klima u Dalmaciji toga vremena nije bila takva da bi se moglo naći mnogo onih koji će knjigu kupiti, jer upravo g. 1845. Đorđe Nikolajević, pravoslavni paroh u Dubrovniku i urednik *Srpsko-dalmatinskog magazina* za istu godinu, oštro napada Srbe u Dalmaciji što svoje »sobstvene srbske knjige« preziru i što ne pomognu nastojanja svojih pisaca: »A pomoć veća ne traži se od vas no da njiovu knjigu kupite — a knjiga ne koštuje više nego 30 do 50 kr(ajcara) ili fl(orin) najviše do dva fl. — Vidite li grdne pomoći koju žalite spisateljima pružiti!«²¹

IV

Svoje pretposljednje putovanje kroz Dalmaciju obavio je Vuk 1861. kad je kao izvanredni emisar kneza Mihaila putovao na Cetinje. O toj njegovoj misiji napisala je malenu, ali vrlo dokumentiranu radnju Ljiljana Aleksić, koristeći se arhivskom građom iz Arhiva ministarstva vanjskih poslova Francuske i spominjući pri tome i dokumente koji se o tome putovanju i misiji nalaze u HAZd-u.²² Postoje 4 takva dokumenta, iz kojih se može samo naslutiti politički karakter Vukove misije. Sve što bi iz tih dokumenata moglo biti bar donekle interesantno sadržano je u izvještaju što ga je kotarski poglavar u Kotoru Dojmi uputio Namjesništvu u Zadar na zahtjev samog Namjesništva, pošto je prethodno prikupio obavještenja do kojih je mogao doći i koja nisu bila osobito značajna. Izvještaj glasi:²³

N. 33

Eccelsa I. R. Presidenza!

Vuk Stefanovich Karadzia (!) arrivò qui col vapore del 29. dicembre scorso, nel dì 1. Gennajo si trasferì in Montenero, per complimentare il nuovo Principe, dove si trattene otto giorni circa. Vi fu bene accolto senza però alcuna straordinaria dimostrazione. Alloggiava in casa del Principe, ove era adnesso all'onore della tavola. Non mi fu possibile di eruire se, e quali discorsi confidenziali politici tenesse col Principe o con Mirco. È certo però che in quei giorni comparve e Cetinje il Console Francese Hecquard con sua moglie per far

²¹ *Srpsko-dalmatinski magazin* za 1845, str. 3—6.

²² Ljiljana Aleksić: »O misiji Vuka Karadžića na Cetinju 1860/61. godine«, *Istorijski glasnik* br. 1—2, (1958).

²³ HAZd: Presidijalni spisi Namjesništva: sv. 459, kat. XII/3—1, br. 33, 1861.

le feste Nataliz'e col Principe. Riunioni straordinarie di Senatori od altri Capi non ebbero luogo in quei giorni a Cetinje, che si trattenne il Karadzia. Fatto però riflesso alla circostanza ch'esso Karadzia oltre di essere pressochè impotente in un piede, è altresì molto avanzato negli anni, e che il viaggiare sotto ques'e condizioni per il Montenero nella stagione più cruda del verno, si ha ragione d'inferire, che urgenti ed importanti motivi lo spingessero ad intraprendere quel viaggio, che mi è forza il credere, sieno stati di ben altra natura che di convenienza o letterari. Quello che posso assicurare si è ch'egli in quella congiuntura acquistò da uno dei bardi Montenerini alcune canzoni di recente improvvisate per le quali pagò fiorini cento in argento.

Con ciò ho l'onore di riscontrare il riverito decreto 13. gennajo pp. N: 80.

Cattaro, li 14. Febbrajo 1861.

Dojmi

Dojmijeva nagadanja o cilju toga putovanja i konačni zaključak da su »hitni i važni razlozi«, a ne »konvencionalni ili književni« potakli Vuka da u podmaklim godinama, oronula zdravlja i usred zime, poduzme ovo naporno putovanje, bila su sasvim realna i ona su se obistinila, jer »razlog za obavljanje ove misije bila je svakako želja da se uspostave bliže veze između dvojice novih vladalaca obe kneževine.«²⁴ A Vuk, kao osoba povjerenja kneza Mihaila i kao poznati kulturni radnik, neumorni sakupljač narodnog blaga, koji je već nekoliko puta putovao u Crnu Goru i tamo boravio, bio je najprikladnija ličnost da taj posao obavi.

Dojmi u svom izvještaju ukazuje i na činjenicu da je istovremeno s boravkom Vuka na Cetinju došao tamo i francuski konzul u Skadru Hecquard naslućujući da bi ovo moglo jedno s drugim biti u vezi. O izvještajima tog konzula koji su najvažniji premda ne i najpouzdaniji izvor da se upozna svrha Vukova putovanja, kao i o neuspjelom ishodu ove misije opširno piše Aleksićeva u već citiranoj radnji. Posebno želim istaknuti činjenicu da Vuk ni na ovom putovanju nije zaboravio na svoj pravi životni poziv i da je svoju strast za sakupljanjem narodnog blaga i ovoga puta zadovoljio nabavivši za sto forinti u srebru od »jednog od narodnih pjevača crnogorskih neke nedavno sastavljene (improvizirane) pjesme« kako stoji u izvještaju kotarskog poglavara u Kotoru.

²⁴ Ljiljana Aleksić: *cit. dj.*, str. 78.

D. Foretić: CONSIDERAZIONI SUI RAPPORTI TRA VUK KARADŽIĆ
E LA DALMAZIA

Riassunto

Primariamente nell'articolo sono trattati i primi contatti scritti di Vuk Karadžić con i dirigenti della chiesa ortodossa in Dalmazia cioè con l'archimandrita Gerasim Zelić e col vescovo Benedikt Kraljević; poi si parla dei passi nelle opere di Vuk Karadžić dove si menziona Zara e dell'eco che la *Danica* di Vuk ha suscitato nei circoli della chiesa ortodossa in Dalmazia, su cui ha scritto estesamente il professore dott. Kosta Milutinović.

I documenti trovati tra gli atti della Eparchia ortodossa dalmata a Zara, i quali ora vengono pubblicati, dimostrano che Vuk era in contatto quasi permanente con i dirigenti dell'Eparchia i quali raccomandavano al clero ed ai fedeli della chiesa ortodossa le sue edizioni dei canti e proverbi popolari serbi. Tra questi particolarmente, è interessante un documento che contiene l'annuncio stampato del secondo libro della nuova edizione dei canti popolari serbi (1844). Nella terza e quarta pagina del documento, Vuk ha scritto di propria mano una lettera a Jerotej Mutibarić, vescovo ortodosso, nella quale lo prega di raccomandare l'opera tra i sacerdoti e fedeli della sua Eparchia con l'intenzione di ottenere un numero maggiore di abbonati. Inoltre, nella lettera Vuk menziona i suoi rapporti col defunto archimandrita Simeon Trkulja, il quale a suo tempo dirigeva l'Eparchia, e quanto denaro gli dovrebbe essere inviato a conto dei libri già ordinati. Dall'appunto scritto in calce alla lettera si può concludere che gli abbonati al secondo libro dei canti popolari serbi erano solamente otto.

Basandosi su documenti già pubblicati e su quelli ancor inediti, trovati tra gli atti della Luogotenenza dalmata a Zara, si danno le spiegazioni dettagliate su alcuni viaggi di Vuk in Dalmazia e Montenegro, particolarmente su quello intrapreso nell'anno 1841 con gli studiosi russi Dimitrije Knežević e Nikolaj Nadeždin. Una parte di questo viaggio Vuk la ha fatto insieme ai fautori del risorgimento nazionale croato Ljudevit Gaj e Ante Mažuranić. Si riporta l'itinerario e lo scopo del loro viaggio in seguito ai documenti già pubblicati dal prof. dott. Jevto Milović ed a un rapporto luogotenenziale mandato al ministro della polizia a Vienna, il quale si sta pubblicando.

Dal rapporto del capitano distrettuale di Cattaro, Doimi, sul penultimo viaggio di Vuk Karadžić a Cattaro e nel Montenegro si suppone che la sua visita a Cetinje aveva carattere politico. Ljiljana Aleksić lo ha dimostrato basando le sue affermazioni su documenti trovati negli archivi francesi.